

♦♦♦ ZUZANA LOPATKOVÁ

Vallási helyzet a 17. század első felében a mai Szlovákia területén

Magyarország erőteljesebb rekatolizációja a 17. század elején kezdődött, amikor 1607-ben Forgách Ferenc lett az esztergomi érsek (1607–1615 érsek, előtte nyitrai megyéspüspök), aki a tridenti zsinat szellemében jezsuita iskolákban nevelkedett. 1615-ben összehívta a nagyszombati zsinatot, s ugyanabban az évben újra letelepítette a jezsuitákat Nagyszombatban, akik előzőleg az újonnan alapított jezsuita kollégiummal kapcsolatos különböző nehézségek miatt egy nagy tűzvész következtében 1567-ben elhagyták a várost. Forgách támogatta Pázmány Péter tevékenységét is, aki több nemesi családot igyekezett visszatéríteni.

A rekatolizációs törekvések kiváltották a protestánsok ellenállását, főként az a tény, hogy a templomok is a katolikusok kezébe kerültek. A nemesség visszatérésevel gyengült a protestánsok hatalma, s ez volt az egyik oka az ún. Habsburg-ellenes rendi felkeléseknek. E hosszú harcok színhelye főként a mai Szlovákia területe lett. Az első nyílt felkelés kiváltó oka többek között Rudolf császár 1603. évi rendelete volt, mely kötelezte a protestánsokat a kassai Szent Erzsébet-dóm visszaszolgáltatására a katolikusoknak. 1604-ben Rudolf újra érvénybe léptette a 16. századi protestánsellenes törvényeket. Ugyanebben az évben Bocskai István vezetésével¹ felláztak a protestáns rendek. Éppen a Bocskai-felkelés idején sikerült az evangélikusoknak teljesen elszakadni a római katolikus egyháztól, miután a bécsi békében (1606) kiharcolták a szabad vallásgyakorlatot. A pozsonyi országgyűlés megerősítette a béke pontjait, ami biztosította a protestánsok szabad vallásgyakorlását. Ennek alapján hívta össze Thurzó György nádor a zsolnai zsinatot (1610), ahol létrejött az önálló evangélikus egyházszervezet – három püspökség három szuperintendens vezetésével. 1614-ben Thurzó Kristóf, a nádor fivére által Szepesváraljára összehívott zsinaton további két egyházkerület (püspökség) alakult.²

¹ DOLINSKÝ, J., *Cirkevné dejiny Slovenska I* (Bratislava 2001) 93–94.

² ŠPIRKO, J., *Cirkevné dejiny Slovenska III* (facsimile, Martin 1947) 205; vö. *Dejiny a kultúra rehoľných komunit na Slovensku* (Trnavská univerzita, Trnava 1994).

Pozsony vármegye területe a 17. század első felében egyházszervezetileg a Pozsonyi és a Sasvári Főesperesség része volt, túlnyomó része a Pozsonyi Főesperességhez tartozott. Ez az alábbiakra tagolódott: Erdőháti Espereskerület (*Districtus ultra Montes*)³, Hegyaljai Espereskerület (*Districtus sub Montibus*), Vízközi Espereskerület (*Districtus Vízköz*), Csallóközi Espereskerület (*Districtus Chaloköz*) és Szigetközi Espereskerület (*Districtus Szigetköz*). A Sasvári Főesperességhez Pozsony vármegye területéből csupán Erdőhát kis része tartozott.⁴

A 17. század 30-as éveiben az egyes esperesi kerületek területén egyházlátogatások történtek.

A kanonikus vizitációk kérdésével a 17. század első harmadában két Nagyszombatban tartott egyházmegyei zsinat foglalkozott, 1611-ben és 1629-ben. Az 1611. évi a Trienti Zsinat határozataira utalva külön fejezetben tárgyalta az egyházlátogatásokat. Elrendelte, hogy a főesperesek végezzék, akiknek kérdés-felelet formájában kellett a szükséges adatokat összegyűjteni. A látogatás lefolyását jegyzőkönyvezni kellett, s azt a püspöknek jóváhagyásra benyújtani. Az egyházlátogatásokat érintő előírások három fő téma – a templom, a lelkész személye és a hívők – köré csoportosulnak. A vizitációk elhagyatott helyekre is kiterjedtek. Ezeken a főesperes egybehívta a községi bírót, az esküdteket és a templom gondnokát, hogy meggyőződjön szerzett ismeretei hitelességéről.⁵

Az említett 1611. évi zsinat rendelkezéseivel ellentétben Pozsony vármegye területén ebben az időszakban egyházlátogatások nem történtek. Ennek oka valószínűleg a kedvezőtlen társadalmi és politikai helyzet. A későbbi egyházlátogatások már Pázmány Péter nevéhez fűződnek. Pázmány az 1629. évi nagyszombati zsinaton többek közt a kanonikus vizitáció új szempontrendszerével is foglalkozott, s megfogalmazta az 1611. évi zsinat előírásait kiegészítő rendeleteket. Ezek alapján a főespereseknek a lelkészek hiányosságainak feltárására és lelki üdvösségük érdekében azok igaz orvoslására kellett törekedniük. Ezenkívül arra is gondot kellett fordítaniuk, hogy a tanítók a római katolikus hitvallás szellemében oktassák a gyerekeket. Vizsgálták azt is, miként élnek a hívők és milyen iskolába küldik gyerekeiket.⁶

³ Erdőhát vallási helyzetét a 17. században M. Kohútová kutatta: KOHÚTOVÁ, M., *Náboženská situácia na Záhorí v 17. storočí*, in *Trnavská univerzita 1635–1777* (szerk. J. Šimončič; Katedra histórie FF TU, Trnava 1996) 367–374.

⁴ A Sasvári Főesperességben a vizitátor több alkalommal is látogatást tett: 1626-ban (20 plébánián), 1632-ben (22 plébánián) és 1634-ben (21 plébánián).

⁵ BEKE M., *Pázmány Péter egyházlátogatási jegyzőkönyvei (1616–1637)* (Budapest 1994) 23.

⁶ Uo. 24.

⁷ Az Erdőháti esperesi kerületben a vizitátor 26 plébánián tett látogatást. A Hegyaljaiban 54, a Vízközi-ben 20, a Csallóköziben 35, a Szigetköziben a vizitátor csak 4 plébániát látogatott meg. Ezek látogatására a Komáromi Főesperesség is fenntartotta a jogot. A főesperességek határai nem voltak azonosak a vármegye határaival, pl. a Pozsonyi Főesperesség más vármegyék területére is kiterjedt.

Pozsony vármegyében 1626 és 1634 között végeztek egyházlátogatásokat. Közülük a Pozsonyi Főesperességben tett 1634. évi kanonikus vizitációk a legértékesebbek.⁷ Annál is inkább, mivel azokról a községekről is tájékoztatnak, ahol reformátusok és anabaptisták is éltek. Pozsony vármegye területének nagysága miatt tanulmányunkban csak a Hegyaljai Espereskerület vallási helyzetével foglalkozunk, ahol 1632-ben⁸ és 1634-ben⁹ végeztek egyházlátogatásokat.

A Hegyaljai Espereskerület (*Districtus Submontanus*, ill. *Sub Montibus*) a Kis-Kárpátok alatt kelet és dél irányában húzódott (lásd a Hegyaljai Espereskerület térképét a mellékletben). 1634-ben 36 egyházközség és 42 hozzájuk csatolt fiókegyház¹⁰ alkotta. Az érintett plébániák a következők: Récse, Szentgyörgy, Bazin, Csukárd, Modor, Senkvic, Vistuk, Pudmeric, Istvánfalva, Cseszte, Ompítal, Hosszúfalva, Alsódiós, Felsődiós, Szomolány, Nahács, Dejte, Bohunic, Alsókorompa, Boleráz, Rosindol, Szuha, Bogdanóc, Nagybresztovány, Gerencsér, Ciffer, Báhony, Csataj, Sárffő, Boldogfalva, Szenc, Magyarbél, Csekélsz, Horvátgurab, Tótgurab és Vajnor. A fiókegyházak: Neustift, Cajla, Hattyúpatak, Grinád, Limbak, Terling, Királyfa, Halmes, Dubova, Borova, Losonc, Nádas, Binóc, Felsődombó, Kátlóc, Jászlóc, Radosóc, Pagyeróc, Alsódombó, Felsőkorompa, Nastich, Fehéregyház, Kosolna, Zvoncsin, Klcsován, Selpic, Spáca, Kisbresztovány, Alsólóc, Szilincs, Modorfalva, Szentpéter, Pusztapát, Körtvélyes, Vedrőd, Gocnód, Kápolna, Igrám, Németgurab, Pusztafödémés, Némethél. Draskovits György pozsonyi prépost 1634-ben a Hegyaljai Espereskerület főesperes-helyettesévé Ország Márton bazini lelkészt nevezte ki.

Az egyházközségek vallási állapotára természetesen az ország társadalmi és politikai történései hatottak. Mindenekelőtt Bocskai István és Bethlen Gábor első két rendi felkelése sok település számára pusztító következményekkel járt. Borovát, Rosindolt, Gerencsért a törökök teljesen felégették, Bazin városa is sokat elszenvedett főleg a Bethlen-féle felkelés alatt. Mivel a megrongált házakat többnyire bevándorolt lutheránusok újjították fel, számuk aránytalanul megnőtt.

⁸ Ez nem maradt fenn, de Draskovits György az 1634. évi egyházlátogatási jegyzőkönyvben több helyen is utal rá.

⁹ Az egyházlátogatást Draskovits György pozsonyi prépost és váci püspök végezte. A jegyzőkönyvben a plébániák az ellenőrzés időpontja szerinti sorrendben vannak bejegyezve. Elsőként Récse, utolsóként Pozsonyszőlős. Három plébánián – Hosszúfalva, Modor és Bogdány – a vizitátor nem végezhetett el személyesen az ellenőrzést járvány miatt, de megpróbálta röviden jellemezni ezeket a plébániákat a szomszéd községekben hallottak alapján. Nem jegyezte be sem az egyházlátogatás, sem a jegyzőkönyvezés időpontját. Feltételezzük azonban, hogy a jegyzőkönyv az ellenőrzés napján készült. Prímási Levéltár Esztergom (PL), Archivum ecclesiasticum vetus, Archidiaconatus Posoniensis, Visitationes canonice Districtui sub Montibus (1634).

¹⁰ A nagy kiterjedésű Hegyaljai esperesi kerület a 18. század elején 3 kerületre oszlott: Bazin, Szomolány és Szenc.

A Hegyaljai Espereskerület területén különböző hitvallású lakosság élt. Voltak itt teljes egészében katolikus egyházközségek, katolikus plébániák eleynésző számú protestánsokkal, vegyesen evangélikus-katolikus plébániák, továbbá kálvinista-katolikus, evangélikus-kálvinista, teljesen evangélikus, teljesen vagy túlnyomórészt kálvinista plébániák és római katolikus plébániák nagyszámú anabaptista közösséggel. Teljes egészében katolikus községek voltak Alsó- és Felsődiós, Szomolány, Losonc, Nahács, Binóc, Dejte,¹¹ Felsődombó, Kátlóc, Jászlóc, Pagyeróc, Radosóc, Felsőkorompa, Boleráz, Nastich, Rosindol, Fehéregyház, Suuha, Kosolna, Bogdanóc, Nagybresztovány, Halmes, Vistuk, Istvánfalva, Dubova, Cseszte, Ompitál, Ciffer, Báhony, Kápolna és Igrám. Bizonyos egyházközségekben néhány bevándorolt lutheránus kivételével csaknem az egész lakosság római katolikus volt.

A 17. század elején a Hegyaljai Espereskerületben Bazin és Szentgyörgy szabad királyi városokban, valamint Limbak községben megfosztották templomaiktól a lutheránusokat. A templom átadásakor Bazinban és Szentgyörgyön új papot iktattak a lelkészi hivatalba. A szentgyörgyi pap azonban nem beszélt németül, amit a vizitátor tekintettel a német nemzetiségű lakosság túlnyomó többségére hátránynak minősített. Szentgyörgyön csupán négy római katolikus volt (a többiek lutheránusok), mások – főleg bevándorlók – különféle szektákhoz tartoztak. A szőlőművelési időnyben azonban változott a helyzet, mivel sok szőlőkapáló vendégmunkás jött ide, akik a római katolikus templomot látogatták.¹² A templom elvételeivel kedvezőtlen helyzet alakult ki Bazinban is, ahol a város lakosai elutasították a gondoskodást a templomról, a plébániáról, ill. a papról.¹³ Cajla, Hattyúpaták, Limbak és Grinád bazini fiókegyházak is túlnyomó részben lutheránus vallásúak voltak. A római katolikusok aránya itt egyharmad volt, ők a bazini templomba jártak (a grinádi lakosokat kivé-

¹¹ Dejte Pozsony és Nyitra vármegye határán terült el, és a falun átfolyó Blava patak szelte ketté. Egyházszerkezetiileg is hasonló módon oszlott meg a falu: jobb oldala a Pozsonyi főesperesség része volt, bal oldala a Nyitrai főesperességhez tartozott. Dejtén három szakrális épület volt: a legrégebbi Nyitra vármegye s egyúttal a Nyitrai főesperesség területén levő templom Mindenszentek patróniumával (a vizitátor *capellaként* említi). Pozsony vármegye és a Pozsonyi főesperesség határain belül volt a Szent Katalin-plébániatemplom. A harmadik épület a Szent Katalin-kápolna, mely a ferences atyák szolgálatába került, és kibővítése után kolostortemplom lett.

¹² PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 60 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Szent György.

¹³ A templom elvétele után a lutheránusok egy, a téren lévő házban gyülekeztek, melyet 1634-ben felújítottak. Kijelöltek maguknak egy német és egy szlovák hitszónokot, és mindkettőjüknek házat adományoztak. Emellett a hazai lutheránusokhoz sok más, eredeti helyéről elzavart lutheránus is költözött, aminek a bazini hitszónokok örültek. Így tehát Bazinban ebben az időszakban megközelítőleg csupán 10 római katolikus vallású család élt, melyek támogatták a papot és a templomot. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 63 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Bazin.

ve, akiknek a bazini pap a hónap minden harmadik vasárnapján, ill. ünnepnapokon szentmisét tartott), a többiek a bazini hitszónokokhoz.

A Hegyaljai Espereskerület délnyugati részében több plébánia túlnyomóan lutheránus volt. Ezek közé tartozott Récsce is. A Bocskai-felkelés előtt, amikor a pozsonyiaknak nem volt saját hitszónokuk, éppen Récsére jártak istentiszteletre, s itt szoktak temetkezni is.¹⁴ Bazinhoz hasonló volt a helyzet Modorban is. Ide is sok más vallású költözött, s velük erősödött a protestáns lakosság. A Bocskai-felkelés alatt a lutheránusok elfoglalták Modor mindkét templomát – az egyiket németek, a másikat szlovákok. Modorban, Bazintól eltérően, ebben az időszakban nem is neveztek ki római katolikus papot.¹⁵

Csukárdon (ma Csukárd-Terling része) a lakosság egynegyede volt római katolikus, a többiek lutheránusok voltak, nekik azonban nagyon tetszettek Janecska János katolikus pap prédikációi. Terlingben lutheránusok¹⁶ laktak, és csak egy római katolikus hitvallású zsellér élt itt. Csaknem teljesen lutheránus vallású volt még Csataj, Németgurab, Tótgurab és Pusztafödémes. Szencen kálvinisták, lutheránusok és nagyon kevés katolikus élt.

Szenc környékén a nagyszámú magyar lakosság kisebb része lutheránus, túlnyomórészt kálvinista volt. Hasonló volt a helyzet Sárfőn (a magyarok kálvinisták, a horvátok római katolikusok), Boldogfalván, Rétén és Szencen. Boldogfalvára, mivel az egész magyar lakosság kálvinista volt, nem neveztek ki papot, és a rétei kálvinista hitszónokokhoz jártak. A szenci pap időnként tartott ott szentmisét, de senki nem óhajtott részt venni rajta.¹⁷

Azok a községek, ahol horvát lakosság élt (pl. Senkvic, Vistuk, Pudmeric, Kápolna, Horvátgurab stb.), úgyszólván kizárólag római katolikus vallásúak maradtak. A vizitátor egyetlen esetet sem jegyzett fel, hogy bármely horvát nemzetiségű lakos lutheránus vagy kálvinista lett volna, sőt sok község esetében jó és igazhitű, derék katolikusoknak nevezi őket. Az egyházlátogatás idején több plébánián horvát tanítók is működtek.

¹⁴ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 58 (1634), Archidiaconatus Posoniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Réche.

¹⁵ A vizitátor 1634-ben megállapította, hogy a járvány kitörése előtt Modor sűrűbben lakott város volt, mint Bazin vagy Szentgyörgy, habár vallási szempontból Modor városát a legártalmasabb helynek tartotta. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 71 (1634), Archidiaconatus Posoniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Modor.

¹⁶ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 71 (1634), Archidiaconatus Posoniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Czukard.

¹⁷ A vizitátor szerint régi hagyománya volt itt a Szűz Mária tiszteletére szentelt ünnepnek, melyen nagy számban részt vettek a környékbeli plébániák hívei is. Amikor viszont a vidéken „elhatalmasodott az eretnokség”, az egész ünnepséget a spácai templomban tartották. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 132 (1634), Archidiaconatus Posoniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Boldogfalva (Pozsonyboldogfa).

Ez idő tájt a Hegyaljai Espereskerületben a nem katolikusok számát az anabaptisták (újrakeresztelők) növelték, akik a 16. század második felétől kezdve érkeztek Morvaországból, és túlnyomórészt német nemzetiségűek voltak.¹⁸ Több községben saját udvarokat létesítettek, ahol elszigetelten éltek. Draskovits György vizitátor 1634-ben Kosolnán (Szuha fiókegyháza) 300, Dejtén úgyszintén 300 főt talált gyerekekkel együtt. Az anabaptistákat általában a nem katolikus földesurak hívták birtokaikra jobbágyként, ez esetben azonban mindkét említett település katolikus földesúr fennhatósága alá tartozott.¹⁹

Az 1634. évi egyházlátogatás egyértelműen alátámasztja a katolikus lelkészek riasztó hiányát. Ez a hiány elsősorban a Hegyaljai Espereskerület délnyugati és dél-keleti részében fekvő protestáns lakosságú területeket érintette. Főleg a németül beszélő lelkészek hiányoztak. Vonatkozott ez pl. Csataj térségére, ahol Jihlava városából származó hitszónok működött, a vizitátor azonban kijelentette, hogy sürgősen egy németül tudó katolikus lelkészt kell találni.²⁰ Magyarbélén sem volt lelkész, bár a lakosság ötödrésze római katolikus hitvallású volt. Hasonlóképpen Cseklészen is hiányzott a pap a hívők nagy bánatára, ezért kérték a vizitátort pozsonyi főesperesi minőségében, hogy adjon engedélyt istentiszteletek tartására és a szentségek kiszolgáltatására a horvátgurabi lelkésznek, aki azzal is elnyerte a cseklésziek tetszését, hogy beszélt magyarul. A vizitátor leszögezte: annak ellenére, hogy majdnem mindannyian lutheránusok, nyolcan gyónni szoktak, és ha saját lelkészük volna, nagyobb lenne az esély megtérésükre. Tótgurabnak sem volt lelkésze. Időnként a csukárdi pap látta el a teendőket, de a hívők saját papot kértek, aki a faluban lakna és gondját viselné a templomnak és vallási dolgaiknak.²¹ Több plébánián a papi hivatalt (Szomolány, Nahács, Rosindol stb.) a bécsi Pázmáneum abszolvenséi töltötték be. Működésük már kezdte meghozni gümölcsét.

¹⁸ Annak a radikális szektának a tagjai voltak, mely 1524-ben Svájcban alakult, és főleg Németország déli részén és Hollandiában talált követőkre. A németországi parasztháború leverése után kiűzték őket az anyaországo kból. Vö. *Slovenské dejiny II (1526 – 1848)* (szerk. S. Cambel; Veda, Bratislava 1987) 78, 103.

¹⁹ A vizitátor szerint Morvaországból üzték ki őket, és megközelítőleg háromszázan telepedtek le itt hét éve. Leszögezi továbbá, hogy ugyanazok a rendeletek vonatkoznak rájuk is, mint amiket a nagylévárdi anabaptistáknak írt elő. Ezek szerint nem volt szabad egy keresztényt sem befogadniuk közösségükbe, sem megkeresztelni őket (mintha a katolikus keresztelésnek nem lenne semmi jelentősége), valamint a többi lakoshoz hasonlóan kötelesek voltak megtartani az ünnepnapokat. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 108 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Deite, Parochia Szuha.

²⁰ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 126 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Chatai.

²¹ Régebben sok lutheránus vagy a vallás iránt közönyös ember élt itt. A lakosságot mindenekelőtt Tiszlarics Péter lelkész rekatolizálta. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 143 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Tot Aizgrub.

A betöltött plébániákon is a legkülönbébb erkölcsi hiányosságokkal rendelkező papok működtek, akikről a vizitátor viszonylag kritikusan szólt. Az egyházlátogatás idején többen megszegették a papi nőtlenséget. Többüknek ágyasa, néhányuk gyermekei is voltak, pl. az alsódiósi pap, Wolfgang Melcer házat és szőlőskertet vett asszonyának, akivel sokáig élt, és gyermekeik is születtek. Ebben a házban éltek együtt, a paplak pedig üresen állt.²² A réecei plébánián is hiányzott a megfelelő lelkész, ahol Jancsovics Jákob pozsonyi kanonok helyettesített, papi hivatalát azonban elhanyagolta, mert kanonokként sok más kötelessége volt főleg a tized beszédése idején. Annál inkább hiányzott a plébánián a pap, hogy túlnyomórészt lutheránusok éltek itt, akiknek saját hitszónokuk volt.²³ A vistuki papnak, Szmolenicky Györgynek is gondja akadt a cölibátussal. Régebben már elűzte ágyasát, de változatlanul újabb falubeli, sőt a paplak szomszédságában lakó ágyasa lett.²⁴ A pudmerici papnak szintén volt konkubínája, aki azonban az egyházlátogatás idejében már nem élt, és más ágyasa tekintettel magas életkorára és betegségeire már nem lett. Éppen betegsége miatt nagyon nehezen beszélt, ezért képtelen volt rendesen ellátni papi kötelességeit. Időnként a senkvici vagy vistuki lelkész helyettesítette.²⁵ Istvánfalván a vizitátor az egyházlátogatás alatt nem talált asszonyt Vietoris Márk papnál, a hívőktől azonban megtudta, hogy erősen gyanúsították. Hasonló módon a báhonyi papnak, Ekel Györgynek is volt ágyasa, de erőt vett magán és elzavarta. Cifferben Architectoris Pál volt a lelkész, egykori lutheránus hitszónok, s a vizitátor szerint felszentelése után sem hagyta el teljesen hitszónoki szokásait, akár a prédikálási stílusát, akár az emberekkel való bánásmódot tekintve.²⁶ Németségurabon Jamosovics Mihály működött lelkészként, aki korábban szintén hitszónok volt. Feleségével és gyermekeivel élt együtt, s régi szokásai is megmaradtak. A heretikusok gyűlölték, mert a római katoli-

²² A vizitátor azonban kijelentette, hogy a pap nagyon idős már, és különféle betegségek kínozzák, ezért az erkölcselenség legkisebb gyanúja sem merül fel. Az egyházlátogatás alkalmával viszont a hívek azzal a kéréssel fordultak hozzá, hogy nevezzen ki új papot a plébánia élére, mert a mostani pap idős kora miatt feledékeny, papírból olvassa a prédikációt, és hivataláért sem felel. Ő azonban az ügyet a bíboros megítélésére bízta. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 88 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Tot Dios.

²³ A lutheránus hitszónok német nemzetiségű volt, s a faluban a saját házában prédikált. Az összes jövedelme és vagyona nagyobb volt, mint a katolikus papé – több szőlője, kétszeresen magasabb bére és stóladíja volt. PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 58 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Réche.

²⁴ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 73 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Vistok.

²⁵ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 75 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Pudmericz.

²⁶ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 118 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Cziffer.

kus egyházhoz menekült, viszont a katolikusoktól is kritikát kapott, mert állítólag nem tudta elvégezni feladatát a felajánlásnál, a többi szentségek kiosztásánál vagy a szentmiséknél. Ezért a katolikusok új lelkészt szerettek volna. A vizitátor szerint a felsődiósi pap, Dechticky János sem tűnt alkalmasnak állítólagos „felszines erkölcei” miatt, melyeket Erdélyből hozott magával, ahol hosszabb ideig tanítóként működött.

Néhány lelkészt „megtérésük” reményében helyeztek át a helyi plébániákra, mint pl. a felsődiósi, az alsókorompai, a nahácsi vagy a gerencséri papot. Annak a gyanúja, hogy egyes papoknál nem történt javulás, sőt még próbálkozás sem, az alsódiósi vagy az alsókorompai pap esetében állt fenn. Néhányan túlzottan hódoltak a bornak, ami gyakran agressziót és dühöt kiváltva ahhoz vezetett, hogy fegyverhez nyúltak. Feltételezhetjük tehát, hogy ebben az időszakban a lelkészek legnagyobb erkölcsi hiányossága a cölibátus megszegésében, a túlzott ivásban és az ezt követő agresszivitásban nyilvánult meg.

A reformáció eszméinek terjedésére és befogadására nem csupán a politikai helyzet, hanem a földbirtokosok vallása is jelentős hatással volt. A földbirtokos és a hívők hitvallása közötti összefüggést Nagybresztovány és Felsőlóc fiókegyházak esetében kereshetjük, ahol nagyobb számban élt nem katolikus nemesség. Récsén a római katolikus vallású földbirtokos hatása jelentéktelen volt a hívőkre – ámbár a földesúr katolikus volt, a birtok provizora protestáns, aki nemcsak a hívőkre, hanem magára a birtokosra is hatással volt. Bohunicon egy Merei nevezetű nem katolikus özvegyasszony volt a földbirtokos, aki azonban kisajátított három egyházi szántóföldet, melyeket semmivel nem helyettesített, s ezenkívül semmilyen módon nem nyújtott támogatást sem a papnak, sem a templomnak. Annak ellenére, hogy a vallási életben többnyire érvényben volt az ismert „*cuius regio, eius religio*” elv, néhány helyen nem található összefüggés a földbirtokos és alattvalóinak hitvallása között. A cifferi fiókegyházban, Körtvélyesen csaknem minden helybéli római katolikus vallású volt, habár Körtvélyes nagy részét a kálvinista Paxi István birtokolta.²⁷ Jóllehet Csatajban Pálfi István földesúr római katolikus volt, mégis az egész lakosság – egyetlen szlovák zsellér kivételével – a lutheránus hitet vallotta.²⁸ Sőt a vizitátor az „eretnység fészke” nevezte a falut, és csak Pálfi Istvánnak köszönhetően valósulhatott meg itt az egyházlátogatás. Spácán a falu földjét több nemes birtokolta. Néhányan protestánsok voltak, az alattvalók viszont mindannyian a római katolikus vallást gyakorolták.²⁹

²⁷ Uo.

²⁸ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 126 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Chatai.

²⁹ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 112 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Spacza.

A római katolikus plébániák többségében létezett anyakönyvvezetés, és liturgikus könyveket is tartottak. A templomokban legfőképp római misekönyvet és esztergomi rituálét használtak. A római katolikus plébániák nagy részében – Hosszúfalu, Alsódiós, Boleráz, Bogdanóc és Gerencsér kivételével – nem hiányzott a keresztelési anyakönyv. Ugyanakkor, mint ismeretes, már a Trienti Zsinat határozatai és ezt követően több magyarországi egyházmegyei zsinat is elrendelte az anyakönyvvezést – keresztelési, házassági és halálozási anyakönyvek vezetését.

Draskovits György vizitátor többféle hiányosságot észlelt a vallási élet terén sok római katolikusnak vélt községben is. Az ő szemszögéből nézve a legrendesebb hívők példájaként Hosszúfalu, Dejte, Boleráz, Nahács és Gerencsér lakosai említhetők, akik rendszeresen vettek részt istentiszteleteken, és ünnepnapok alkalmával gyónni és áldozni szoktak. Ezzel ellentétben az alsó- és felsőkorompai, valamint a losonci fiókegyházhoz tartozók a gondatlan, felelőtlen, sőt goromba hívek közé sorolhatók.

A hívőket bizonyos mértékig jellemezheti a katedratikumhoz – annak befizetéséhez, ill. elhanyagolásához³⁰ – fűződő viszonyuk. Az egyházlátogatások során gyűjtött adatokból nem szögezhető le automatikusan, hogy a teljesen római katolikus, ill. „derék” katolikusokból álló plébániákon önként, készségesen és idejében szolgáltatták be a katedratikumot. Megszokott viszont, hogy a könnyelmű hívekkel rendelkező plébániák (pl. Alsókorompa) megtagadták és elhanyagolták a katedratikum befizetését. Időnként különleges körülmények miatt, pl. kiégett templom (Borova), épülő templom (Tótújfalú) vagy járvánnyal küzdő plébániák (Hosszúfalu vagy Bogdanóc) esetében a vizitátor elengedte a katedratikum befizetését, vagy csökkentette összegét akár indok megadása nélkül is (Spáca, Nagybresztovány). Fehéregyháznak, nyilván kicsi falu lévén, a vizitátor elengedte a katedratikumot. Dejtén eléggé vonakodva fizették be a vizitátornak az illetéket, s mindemellett nem is részesítették őt szívélyes fogadtatásban, mivel a nyitrai főesperest ismerték el vizitátornak.³¹ Alsó- és Felsőkorompán a vizitátor szerint goromba és érzéketlen emberek éltek, és szinte egyáltalán nem foglalkoztak az egyház dolgaival, így tehát a katedratikum befizetését teljesen elvetették. A gerencséri hívőket azonban dicsérettel illette, mert állítólag gyakran eljárnak a nagyszombati templomokba is. A katedratikumot részben pénzben, részben

³⁰ Katedratikum: a templom lelki gondnokságáért fizetett illeték a lelkesz anyagi hátterének biztosítására, melyet a pap köteles volt befizetni a főesperesnek. Vö. KUŠIK, M., *Cirkevný desiatok*, in *Historický časopis* 9 (1961) 3/464.

³¹ Lásd: 12. jegyzet.

borsóban fizették meg, amiből többletük volt.³² Szilincs a pozsonyi káptalan birtoka volt, ezért a falu mentes volt a katedratikum fizetése alól.³³ Ezen a helyen a vizitátor két kálvinista családot talált, az itteni katolikusok azonban kissé felületesnek tűntek neki. Azokban a falvakban, ahol túlnyomórészt protestánsok éltek, a vizitátor a kisebb számban lévő katolikusoktól nem követelte a katedratikum befizetését. A teljesen protestáns vallású területeken nem is várta el, hogy bárminemű illetéket fizetnének neki.

A megosztott vallásfelekezetek közötti feszültség II. Ferdinánd (1619–1637) és III. Ferdinánd (1637–1657) uralkodása alatt is tartott, sőt az összes Habsburg-ellenes rendi felkelés idején különböző erőszakos megnyilvánulásokba torkollott. A Bethlen-felkelés idején (1619–1622) Kassán három katolikus pap szenvedett mártírhalált. Ők a kassai vértanúk: Grodeczki Szent Menyhért, Pongrácz Szent István és Körösi Szent Márk. A felkelés az 1622-ben megkötött nikolsburgi békével végződött, mely az 1608-ban meglévő vallási viszonyokat állította vissza. A következő felkelés a linzi békével (1645) fejeződött be, melynek alapján a protestánsok több engedményt értek el.

Az abszolutizmus kezdete Magyarországon I. Lipót (1657–1705) nevéhez fűződik, aki az ismétlődő, s nem kizárólag vallási zavargások meggátolása érdekében megszüntette a protestáns felekezetek számára kiharcolt szabadságokat, és csupán néhány ún. artikuláris templomot hagyott meg nekik, ahol istentiszteleteiket végezheték. Megállapítható, hogy a katolicizmus I. Lipót uralkodása alatt erősödött meg az országban. A magyarországi püspökök, akik a Bocskaival kötött bécsi, valamint a Rákóczi-val kötött linzi béke utáni országgyűléseken (1606, 1608 és 1645) soha nem adták beleegyezésüket az evangélikusok és a reformátusok vallásszabadságának törvényesítéséhez, kiharcolták ezt a kedvező politikai helyzetet nagyszabású protestánsellenes

³² PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 115 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Gerenczer.

³³ PL Archivum ecclesiasticum vetus, Lib. 3, 115 (1634), Archidiaconatus Poseniensis, Visitationes canonicae Districtui sub Montibus, Parochia Gerenczer, Filia Szilinch.

³⁴ Újra megerősítették a bécsi béke fő pontjait a rendek, városok, kiváltságokkal rendelkező mezővárosok és a határ menti helyőrségek vallásszabadságáról. Ezenkívül új elvet is elfogadtak, mégpedig a jobbágyság szabad vallásgyakorlatáról, mely alapján a földbirtokos köteles volt tiszteletben tartani alattvalója hitvallását, és nem kényszeríthette, hogy más vallásra térjen át. Az elűzött lelkészek csak ott térhettek vissza a plébániákra, ahol azt a lakosság is úgy kívánta, és a protestánsoktól elvett templomokat fel kellett újítani. A linzi béke ilyen jellegű ratifikációja ellen több magyarországi katolikus mágnás is fellépett, többek közt Lippay György esztergomi érsek. Vö. MRVA, L., *Náboženská otáзка v protihabsburských povstaniach*, in *Problematika cirkevných dejín 1517–1681 na Slovensku (v Uhorsku)* (szerk. D. Čaplovič; Veda, Bratislava 2001) 134–135.

³⁵ Részletesebben lásd: ŠIMONČIČ, J., *Správa arcibiskupa Juraja Selepečniho – Pohronca ad limina Sv. Stolici roku 1684*, in *Trnavská univerzita 1635–1777* (szerk. J. Šimončič; Katedra histórie FF TU, Trnava 1996) 383–402.

tevékenység beindítására. Ez a rekatolizáció a királyi városokban a nem katolikusok templomainak elfoglalásával kezdődött. Ugyanakkor azon elv nyújtott ehhez támpontot, hogy a városok a király birtokai, ezért a királynak nem kell megtérnie bennük a nem katolikus templomokat. A későbbiekben Thököly Imre felkelése készítette az uralkodót részleges engedményekre a protestánsokkal szemben. Az abszolutisztikus kormány Magyarországon az ideális államot egyvallású katolikus államként definiálja.³⁴

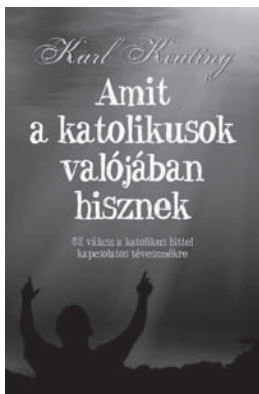
Az új rekatolizációs törekvések más jellegűek voltak, mint Oláh Miklós és Pázmány Péter idejében. Egyre inkább az uralkodó világi hatalmára támaszkodtak, nem pedig saját újító tevékenységükre. A hatalmi körök kizárták a vallási kérdéseket az országgyűlés üléseinek programjából, és országos rendeletekben döntöttek róluk.³⁵

A HEGYALJAI ESPERESKERÜLET TÉRKÉPE

KARL KEATING

Amit a katolikusok valójában hisznek

52 válasz a katolikus hittel kapcsolatos téveszmékre

A katolikus hitről számos téveszme él a köztudatban, melyeket az ateisták és a külföldi vallási felekezetekhez tartozók előszeretettel emlegetnek, sokszor zavart okozva azon hívő katolikusok körében is. Mit tanít valójában az Egyház ezekről a kérdésekről?

170 oldal, puhafedelel, A/5

Ára: 1900 Ft

POSTAI RENDELÉS:

Szent István Társulat Vevőszolgálati Iroda, 1364 Budapest, Pf. 277.

TELEFON: 318-6957, FAX: 317-0974, E-MAIL: vevoszolgalat@stephanus.hu